

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 336.714.477

Н.В.Авраменко, доц. (Тернопіль)

Специфіка символістської лірики Вільяма Батлера Єйтса.

У статті проаналізовано творення символістського дискурсу у ранніх творах поета. Розглянуто образи-символи, що створюють настроєвий потік цих поезій зокрема, та візійний світ символістської лірики в цілому. Розглянуто певні схеми та моделі віршування, які створюють неповторний Єйтсівський колорит, чарівну палітру фарб, образів, почуттів.

Ключові слова: символістська лірика, символізм, образ-символ, імпліцитне значення.

The article analyzes the formation of symbolist discourse in Yeats's early poetry. The images-symbols that create the mood flow of these poetry in particular, and the visual world of symbolic lyrics in general, are considered. Some schemes and models of versification, which create unique Yeats's flair, magic palette of colors, images and feelings are considered.

Key words: symbolic lyrics, symbolism, symbol, implicit meaning.

Постановка наукової проблеми та її значення

Символізм, як течія в англійській літературі, – надзвичайно складне та багатогранне явище, що сформувалось в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Найвизначнішим та найяскравішим представником цієї течії визнано Вільяма Батлера Єйтса (Їтса/Єтса), котрий був відомим поетом та драматургом, та сформулював теоретичні засади даної течії в англійській літературі. Проте ще донедавна українські читачі не мали змоги ознайомитися з його літературним доробком, оскільки лише окремі його поезії були перекладені українською мовою, а

переважна більшість його творів залишилася недоступною для читацького загалу аж до 2004 року, коли з'явився переклад його творів у збірнику, котрий підготувала Є.Павличко. Отож, на нашу думку, доцільним буде познайомитися із цим автором дещо ближче. У статті ми простежимо специфіку образів-символів у поезії раннього періоду В.Б.Єйтса, з'ясуємо їх ідейне навантаження.

Аналіз літератури за даною проблематикою.

Особливості розвитку англійського модернізму загалом та символізму зокрема представлені у працях таких англійських авторів, як Малколм Бредбері (M.Bradbury) та Джеймс МакФарлейн (J. McFarlane) [1], Герберт Рід (H.Reed) [3], Артур Саймонз (A.Symons) [4], в дослідженнях французького літературознавця Анрі Пейре (H.Peure) [2] та ін. Згідно зі спостереженнями М.Бредбері та Д.МакФарлейна, процес народження епохи модернізму був схожий на "культурний катаклізм, переворот у культурі, що похитнув найбільш стійкі переконання та вірування, залишив значну частину минулого в руїнах, поставив під сумнів існування всієї цивілізації і культури та стимулював несамовиту відбудову" [1, 19]. Увага даної статті буде зосереджена на творах В.Б.Єйтса кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ століття, які формують ранній період творчості поета.

Мета і завдання статті. Метою статті є розкрити специфіку творення символічного дискурсу у ранніх творах В.Б.Єйтса.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Вільям Батлер Єйтс (Їтс/Єтс), який народився у 1865 році, був сином ірландського художника прерафаеліта. Коли Вільяму було п'ятнадцять років, батько ознайомив його з творами Росетті та Блейка. Напевне тому лірика Єйтса деякою мірою просякнута духом прерафаелітів та романтизму. У 90-х роках ХІХ століття Єйтс зустрів у Парижі С.Малларме і, завдяки цьому, отримав певні настанови щодо основних засад символізму. Друг Єйтса, Артур Саймонз, теж певною мірою вплинув на формування символістського

світогляду поета. Лірика В.Б.Єйтса є “близькою по духу” до французької поезії кінця XIX століття. Вона теж переповнена настроями туги, жалю, журби, печалі, до того ж автор часто містифікує зображуване. Звернімо увагу хоча б на поезію “The Cloak, The Boat, and The Shoes” (“Плащ, Човен і Туфлі”):

First Voice: What do you weave so soft and bright?

Second Voice: The cloak I weave of sorrow;

O lovely to see in all men's sight

Shall be the cloak of sorrow –

In all men's sight [5; 9-10].

Легке поєднання смутку та краси звучить дещо сентиментально, проте це достатньою мірою компенсується ніжною ліричною ритмомелодикою. Ще одна із його ранніх поезій “He Wishes for the Cloths of Heaven” (“Він Бажав Полотен Раю”), пристрасна і ніжна водночас, носить відтінок зачарованої меланхолії:

Had I the heavens' embroidered cloth,

Enwrought with golden and silver light,

The blue and the dim and the dark cloths

Of night and light and the half-light,

I would spread the cloths under your feet;

But I, being poor, have only my dreams;

I have spread my dreams under your feet;

Tread softly because you tread on my dreams [5;

73].

Тут уява полонить власним майстерним візерунком звуків та образів. Здається, що поезія – це одне речення, яке переплітає мінливі ефекти кольору, візії і настрою – сама стала одним із “райських вишитих полотен”. Очевидно, що Єйтс міг би обрати більш “логічний” спосіб пунктуації: об'єднати перші п'ять рядків в одне речення, а кожний з наступних трьох зробити окремим реченням. Але тоді послабився б ефект характеру цілісного переплетення цієї поезії. У мінливе небо, іноді ясне, а іноді захмарене, вплетені сонячні промені, місячне сяйво, мерехтіння зірок, і все це “простелено” нам під ноги на початку другої частини цього подвійного чотиривірша. П'ятий рядок, хоч і є граматично

головним реченням у складі складнопідрядного, привносить нотку задумливого галантного залицяння, що емоційно зорієнтовує нас на подальшу надзвичайно чутливу емоційну мрійливість.

“Вишиття” – влучний термін для характеристики фразових зворотів, стилю та форми цієї поезії. Декоративний, однак зростаюче-підсилюваний повтор ключових слів продукує густо сплетений візерунок, поцяткований емоційним відлунням. Кінцеві рими (римування абаб) усі ідентичні: “cloths”, “light”, “feet”, “dreams” - відлунюють самі себе, ті ж самі слова вжиті для внутрішніх ідентичних рим. Послідовні перепади настрою в поезії, що накладаються один на одного, збираються до купи, рухаючись у напрямку до майже пафосного закінчення.

Це – любовна лірика, де наголос зроблено на пасивному бажанні кохання та на страху перед розвінчанням певних ілюзій. Вона створює в уяві візію, зрощену на почутті можливої втрати. Все ж її смуток – це лише приховування емоційних резонансів, про які ми щойно згадували: все “вишиття” витворює чарівність саме по собі, в той час, як сум зглиблюється.

Ілюстрацією до символістської лірики могла б послужити і поезія “The Pity of Love” (“Жалощі кохання”), яка переповнена образами непевності та відчуження як від природи, так і від людей:

A pity beyond all telling
Is hid in the heart of love:
The folk who are buying and selling,
The clouds on their journey above,
The cold wet winds ever blowing,
And the shadowy hazel grove
Where mouse-gray waters are flowing,
Threaten the head that I love [5; 40].

(“Жалощі невимовні / В серці кохання живуть: / Люди, клопотів повні, / Хмари, що в небі пливуть, / І вітер несамовитий, / І гай, і річка в гаю / Ладні занапастити / Кохану мою” [6; 48]). Тут настроєвий потік напружено

рухається через перелік небезпек, непостійний та байдужий реальний світ протиставляється тендітному образу ідеалізованої коханої.

У поезії “He Hears the Cry of the Sedge” (“Він чує плач осоки”) Єйтс виходить за межі ніжно-боязливого тону “Жалощів кохання” і занурюється у страшне пророцтво всесвітнього масштабу. За допомогою комплексу образів кінцевого космічного колапсу ліричний герой поезії усвідомлює, що реалізація кохання так і залишиться для нього нездійсненою. Лірично-меланхолійний настрій початку поезії перетворюється на таємничо-красномовне проголошення, подане як “плач” вітру, що дує крізь віття осоки: щось на зразок промови еолової арфи (якби еолові арфи могли б говорити, до того ж грізно), піднімаючись із самої середини усього існуючого:

I wander by the edge
Of this desolate lake
Where wind cries in the sedge:
*Until the axle break
That keeps the stars in their round
And hands hurl in the deep
The banners of East and West
And the girdle of light is unbound,
Your breast will not lie by the breast
Of your beloved in sleep* [5; 67].

Вступні рядки натякають на стан розпачу ліричного героя, який вводиться за допомогою деталей ландшафту. Виділений курсивом уривок, що слідує за вступом, вибухає з величезною силою в абсолютно іншу сферу шаленої містичної візії. Це – візія деструкції усього порядку, що існує в природі, коли “вісь” зірок, що були у вічній круговерті, має “зламатися”, і космос сам собою мусить завалитися, оскільки “вручить вир безодні /Прапори Сходу і Заходу”, і все поринає у темряву, оскільки “розв’яжеться пояс світла”. І знову у двох останніх рядках ми вертаємося до гнітючого розпачу, якого зазнав ліричний герой спочатку, тільки тепер ідея

ускладнена пророцькою екзальтацією попередніх рядків, виділених курсивом.

Що ми напевне можемо сказати про цю поезію – це те, що вона “дражнить” своєю містичною і пророцькою гостротою. Як ми довідуємося із (авто)біографічних даних про цього поета, Ёйтс у різні періоди свого життя і справді цікавився окультизмом, спиритичними сеансами, а також містиками та містичними групами. Хоча цей досвід і збагатив його літературний доробок, проте не підпорядкував собі усього Ёйтсового мистецтва. Його поезії аж ніяк не є зразками якогось містично-магічного знання, переданого у віршованій формі.

Основи знань народної магії, кабали, спиритуалізму, теології покладені у глиб його суб’єктивного традиціоналізму. Не будучи віруючим у традиційному розумінні цього слова, Ёйтс користувався елементами різних вірувань, як мазками фарби, витворюючи емоційно-магнетичну палітру своєї уяви.

Як відомо, естетика символізму інкорпоровала філософію двох світів: світу людського тіла (що складається із матеріальних потреб, суспільних та соціальних проблем) і світу духовного (до нього входять моральні цінності, ідеали, духовні потреби). Ці світи драматизують життя людини, вони різноспрямовані (до землі і до неба), конфліктні. Ліриці Ёйтса загалом притаманна гостра усвідомленість суперечностей навколишнього світу, навіть коли у таких поезіях, як “The Moods” (“Настрої”), він, здається, потонув у неясній замріяності:

Time drops in decay,
Like a candle burn out,
And the mountains and woods
Have their day, have their day;
What one in the rout
Of the fire-born moods
Has fallen away? [5; 56]

Двосвітність у цитованій поезії проглядається на протиставленні скороминущого матеріального світу, в

якому і сам час, і все у природі має, зрештою, згоріти, і “постійним колом /Народжених у вогні настроїв”. У замішуванні цього антропоцентричного образу Ёйтс представляє переповнення людських емоційних та душевних станів, як частину об’єктивного універсального процесу. В останніх трьох рядках поезії нотки критики поєднуються із тривожною двозначністю. І справді, це могло б бути прочитаним як просте риторичне питання, на яке очікувана відповідь виявилась би зовсім простою: “Ніхто”. Але якщо так, то чому ж за риторичним питанням досить чітко проглядається ще одне: “настрої” теж смертні, як і усе решта, і вони теж умруть один за одним. Образ “свічки догорілої” асоціативно пов’язується із “народженими у вогні капризами”. Таким чином, це наводить нас на думку, що догоряюча свіча часу якимось чином знову запалює вічний вогонь духу, навіть коли той гасне.

Поезія “Настрої” складається із семи коротких рядків з двома наголосами у кожному (потрійне віршування, висхідний ритм) з компактною схемою римування: а в с а в с’а. Метрична схема звична, розмірена, однак навряд чи плавна. Наголоси розставлені нерівно, щось на зразок синкопи, наче емоційна палітра привнесла сюди почуття вагання та спротив плавному рухові уперед. Сповільнення і звуконаростання, раптові паузи створюють ефект медитативного руху. Внаслідок цього кожний образ (особливо взятий у порівнянні з сукупністю цих образів: всі у часі, цілісні панорами, “настрої” віків) і навіть частково кожний рядок, здається, несе якийсь ширший смисл в міру розгортання поезії у сферу її містичного закінчення. Невеличка за обсягом поезія розвивається, як сконденсована хорова пісня у грецькій трагедії: два пророцьких вислови, кожний з яких схожий на коротке голосіння, а у кінці дельфійське фінальне запитання.

Як ми уже бачили із уривка “Плащ, Човен та Туфлі”, Ёйтс подає нам приклад поезії, яка розгортається у формі діалогу. Тут ёйтсівська модель багато в чому схожа на модель народних пісень, збудованих за простим зразком

“запитання – відповідь”. Наступна поезія Єйтса “Ephemera” (“Ефемера”) служить прикладом, який розвиває цю ідею більш детально.

Поезія “Ephemera” постає як діалог між двома коханцями, любов яких уже пішла на спад, при чому “Ephemera” нагадує дещо і “Настрої” у своєму констатуванні циклічної зміни. Навіть найпалкіше кохання приречене “ослабнути”, “наблизитися до кінця”, а коханці – вступити у нову фазу любові та вражень (досвіду). “Ефемері” дещо бракує космічного діапазону поезії “Настрої” чи іншої ліричної поезії “Він чує крик моря”. Однак вона таки подає справжні характери героїв, навіть якщо їхня єдина різниця (припустимо, через певні обставини) лише в тому, що один зветься “Він”, а інший – “Вона”.

“Your eyes that once were never weary of mine
Are bowed in sorrow under pendulous lids,
Because our love is waning”.

And then she:

“Although our love is waning, let us stand
By the lone border of the lake once more,
Together in that hour of gentleness
When the poor tired child, Passion, falls asleep:
How far away the stars seem, and how far
Is our first kiss, and ah, how old my heart!”

Pensive they paced along the faded leaves,
While slowly he whose hand held hers replied:
“Passion has often worn our wandering hearts”.

The woods were round them, and the yellow
leaves

Fell like faint meteors in the gloom, and once
A rabbit old and lame limped down the path;
Autumn was over him: and now they stood
On the lone border of the lake once more:
Turning, he saw that she had thrust dead leaves
Gathered in silence, dewy as her eyes,

In bosom and hair.

“Ah, do not mourn”, he said,
 “That we are tired, for other loves await us;
 Hate on and love through unrepining hours.
 Before us lies eternity; our souls
 Are love, and a continual farewell.” [5; 15]

Діалог розпочинається тужливим драматичним обміном думок, зосередженим на визнанні безпорадності коханців перед втомою, яка взяла гору над їхньою пристрасстю. Під час розмови вони бредуть осінніми ландшафтами, чиї деталі співзвучні їхнім почуттям. Однак у завершальних рядках поезії здійснюється спроба зречення горя, яке нависло над ліричними героями: “він” стверджує, що кохання буде уперто продовжувати своє існування у постійно відновлюваних формах (іпостасях) в межах безконечних містично осягнених циклів вічності. Цей “оберт” міг би навіть вважатися “позитивним”, якби не меланхолійний резонанс ключових слів: “жалоба”, “стомлюватись”, “ненавидіти”, “прощання”, “вмирати”, “сум”, “позбавлені скарг” – останнє з яких воскрешає у нашій пам’яті той настрій, який воно має на думці заперечити. Слово “ненавидіти”, вжите у наказовому способі (з ідіосинкратичним відтінком), підсилює сумно-негативну тенденцію. Те ж саме відбувається у двох заключних рядках, лише у дещо пом’якшеному та більш збалансованому вияві. З одного боку, “наші душі є коханням”, з іншого – “постійним прощанням”. Форма діалогу допомагає рухові почуття здаватися природним і невідворотним.

Тон голосіння за невідворотністю зникнення теперішнього моменту, і образи на кшталт “блідих метеорів у темряві” і “мертвого листя, зібраного у тиші”, швидко запам’ятовуються. Єйтсівські імпліцитні асоціації суму і краси підсилюються тут саме цими, вражаюче евокативними ефектами. А використання у поезії структури, яку пізніше перейняли різні авторами (діалог, введення сцени подій, і знову діалог) є одним із ранніх відкриттів Єйтса у побудові ліричних творів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Поезія В.Б.Єйтса полонить тим, що у ній наявний найбільш доречний тон для розмови як про надзвичайно інтимне, так і про вічні теми. Поет зумів засвоїти основну символістську пропозицію: символ не міститься в поезії, він сам є поезією, відповідно, будь-який твір мистецтва є цілим світом. Завершений твір мистецтва спрямований на вираження певних почуттів (Єйтс часто використовує слово “настрої” у цьому контексті). І відчуття, отримані при цьому, можна було б охарактеризувати, як химерні, фантастичні або жартівливі, але за ними завжди проглядалась істина, автентична манера автора. Єйтс бачить поезію, як комплексний взаємозв'язок образів, ритмів та звуків, які у поєднанні стають символом емоційних вражень, котрі виразити словами по-іншому просто неможливо. Саме тому поезія цього автора дарує нам задоволення від вираження суб'єктивних знань і почуттів, що розкриваються майже на межі містичного одкровення.

Література:

1. Bradbury M., McFarlane J. The name and nature of Modernism // Modernism 1890-1930. A Guide to European Literature. ed. by Bradbury M., McFarlane J. – London, 1991. – 688p.
2. Peyre H. Qu'est-ce-que le Symbolisme? – Paris, 1974. - P.262.
3. Reed Herbert. Art now. London, 1960. – 248p.
4. Symons Arthur. The Symbolist movement in Literature. – London, 1958. – P.72.
5. Yeats William Butler. The Collected Poems of W.B.Yeats. ed. By Richard J. Finneran. – New York, 1989. –544p.
6. Єйтс В.Б. Лірика. – Київ: Дніпро, 1990. – 214с.